

Culemborg, 29 april 2018

Tekst: Genesis 6: 9-22

Thema: 'De zondvloed'

Voorganger: ds. Henri Veldhuis

Gemeente van onze Heer, Jezus Christus,

Over Noach en de zondvloed kun je mooi vertellen aan de kinderen, met aansprekende beelden van een goede man die een boot bouwt, van dieren die twee aan twee de ark in gaan, en ook Noach's familie. Wie zien het dappere bootje dobberen op grote golven, een raaf en een duif worden losgelaten, de aarde wordt weer droog onder een stralende regenboog.

Maar in wezen is het verhaal van de zondvloed natuurlijk verschrikkelijk. Hoe zou jij als Noach met je gezin nog verder kunnen leven, nadat de hele mensheid is vernietigd en de aarde verwoest? Was iedereen dan zo slecht, en jij alleen maar goed? Moesten al die verdronken kinderen boeten voor het kwaad van hun ouders? Geloven wij in zó'n God en Schepper, die de mensheid geselt met zulke straffen?

Als je het zondvloedverhaal letterlijk en historisch opvat, loop je daarin vast met je geloof. Ook het zondvloedverhaal is, net zoals de andere verhalen van Genesis 1 tot en met 11, een mythologisch verhaal, waarin je mag zoeken naar de symbolische betekenis, en die kan wel heel belangrijk zijn. Ook die kan een duistere waarheid vertellen over onze wereld van vandaag, met aan het einde de hoop van een regenboog.

Goed om ook te weten dat het bijbelse zondvloedverhaal niet op zichzelf staat. Uit bijna elke grote beschaving van de wereld zijn zondvloedverhalen bewaard gebleven. Misschien gaan al die verhalen terug op een grote prehistorische watersnood. Maar daarover valt weinig met zekerheid te zeggen.

Vorige week heb ik verteld over het Gilgamesh-epos, een verhaal dat ouder is dan de bijbel, maar in de loop der eeuwen wel is uitgebreid. In een latere fase is in het Gilgamesh-epos ook een zondvloedverhaal opgenomen, dat ouder is dan het bijbelse verhaal, maar er wel veel op lijkt. Daarin heet de man die een boot bouwt en de vloed overleeft niet 'Noach', maar 'Utnapishtim'.

Die Utnapishtim-versie van het zondvloedverhaal gaat op zijn beurt weer terug op een nog oudere versie, waarin de hoofpersoon 'Atrahasis' heet. En daarachter schuilt nog weer een oudere versie uit Mesopotamië: het Eridu-verhaal. Daarin heet de hoofdpersoon 'Ziusudra'.

Het is belangrijk die verschillende versies van het zondvloedverhaal te vergelijken met elkaar, omdat met name de verschillen ons veel kunnen zeggen over de strekking van de bijbelse versie.

Wat is in de oudere versies van de Mesopotamische zondvloedverhalen de reden dat de goden besluiten tot een zondvloed? Nou, heel banaal: de hoogste god Enlil raakt geïrriteerd door de geluidsoverlast die wordt veroorzaakt door het groeiend aantal mensen dat de aarde bevolkt. Overbevolking en geluidsoverlast storen hem in zijn goddelijke rust, en daarom besluit Enlil de

mensheid uit te roeien met een zondvloed. Alleen omdat Ea, een andere god, dat toch wel zielig vindt, wordt één van de mensen stiekem gewaarschuwd voor het nadere onheil, zodat hij een boot kan bouwen.

Je moet wel concluderen dat de inwoners van het oude Mesopotamië een weinig positief beeld hadden van hun goden. Want ze worden afgeschilderd als grillige, vaak chagrijnige heren en dames die onderling vaak ruzie maken, en voor wie jij als mens op je hoede moet zijn.

In het bijbelse zondvloedverhaal is dat wezenlijk anders. Daarin zien we een God en Schepper die ernstig verontrust is en diep verontwaardigd over het grote kwaad dat mensen over de aarde brengen. Hij is niet een grillige God bij wie mensen moeten boeten voor zijn irritaties en humeur, maar een God van recht en gerechtigheid. De zondvloed heeft een ethische oorzaak, en die oorzaak ligt niet bij Hem, maar bij ons, bij de mens.

En let dan goed op de mythologische taal van 'het water'. Dat water van de zondvloed was er al vóór de schepping, toen de aarde nog woest en ledig was en de Geest van God zweefde over de wateren. Die wateren staan symbool voor het gebied van de boze machten en de duistere mythologische monsters. Dat is het water waarin Jona ten onder gaat en wordt opgeslokt door een hellemonster, het water van de Leviathan en Tiamath.

Temidden van dat duistere water maakt de Schepper een droge plaats waar mensen in vrede kunnen wonen. Maar als die mensen in zonde vallen, als ze het vertrouwen in God en elkaar beschamen, wordt die aarde weer onveilig en komt het water weer terug.

In de mythologische taal van het zondvloedverhaal is het God die de mensheid straft met een zondvloed. Maar als je de beelden dieper begrijpt, dan zie je dat wij zèlf die straf over ons afroepen, omdat wij de geschapen orde van de Schepper zèlf kapot maken, - omdat wij zelf de dijken doorsteken die de Schepper heeft opgeworpen tegen het water, opdat wij veilig zouden leven.

Het is niet moeilijk om eigentijdse voorbeelden te geven. Als wij doorgaan met wereldwijd aarde en hemel te vervuilen met uitlaatgassen, plastic en nog zoveel meer, dan zal een groot deel van de wereld letterlijk onder water lopen, met de ergste gevolgen voor de arme landen, - want zij hebben geen geld om de dijken te verhogen, zoals wij nu al doen.

Als wij door gaan met steeds ergere wapens te maken en te gebruiken voor de oorlog, zal de wereld ten onder gaan in een armageddon dat erger is dan wij ons ooit kunnen voorstellen. Of het internet wordt zo'n spinnenweb van haat en bedrog, dat we in die zondvloed verdrinken en verstikken.

Indirect zou je zo'n catastrofe een straf van God kunnen noemen, omdat die ontstaat doordat *zijn* orde van recht en waarheid geschonden is, met alle gevolgen van dien. Maar het is niet zijn schuld, zegt de bijbelse versie van het zondvloedverhaal. Want wij zijn het zèlf die zo'n straf over ons afroepen, met als gevolg dat miljoenen onschuldige burgers ten onder zullen gaan.

Het zondvloedverhaal brengt ons bij twee grote vragen van de mensheid, door alle tijden heen. Hoe komt het grote kwaad in de wereld? En hoe bestrijden we dat grote kwaad? Het bijbelse

zondvloedverhaal geeft op de eerste vraag het antwoord, dat de schuld niet *buiten* ons ligt, bij nukkige goden die snel geïrriteerd raken, maar bij ons zelf. Natuurlijk, dan kun je nog doorvragen: hoe het komt dat mensen op het idee komen om kwaad te doen. Stel die vraag dan eerst aan je zelf.

Maar dan de tweede vraag: Hoe bestrijd je al dat grote kwaad dat is voortgewoekerd over de aarde? Wat is de eindconclusie van het zondvloedverhaal? Nou, dat zo'n zondvloed niet geholpen heeft. Want na Noach verspreidt het virus van zonde en onrecht zich snel weer over de aarde. Ook de zonde heeft het overleefd in die ark, in de harten van Noach en zijn familie.

Zulke catastrofes over de aarde uitgieten als straf voor zoveel kwade mensen helpt dus niet. Soms kun je zó boos en verontwaardigd zijn over het onrecht dat mensen of volken elkaar aandoen, dat je zelf de neiging hebt om te reageren als God in het zondvloedverhaal: "Laten we veel strenger gaan straffen, laten we oorlog voeren, laten we bommen gooien, misschien wel een kernbom.

Maar wat blijkt aan het einde van het zondvloedverhaal? Dat het niet geholpen heeft. Zulke catastrofes roeien het kwaad niet uit. Binnen een rechtssysteem kunnen straffen soms nodig zijn, als vergelding en waarschuwing, maar langs die weg worden de harten van kwade mensen nog niet beter; langs die weg komen wij niet vanzelfsprekend tot een beter inzicht, tot besef van eigen schuld, tot bekering als begin van een nieuw leven.

Zó goed dat het zondvloedverhaal in de bijbel staat, als een mythologische verhaal dat ons tot op vandaag een heldere spiegel voorhoudt. Als de wereld ten ondergaat aan het kwaad, is dat ten eerste niet de schuld van God, maar van ons. En laat niemand denken dat iedereen slecht is behalve jij zelf, alsof jij wèl die ene Noach bent, die zo onkwetsbaar is voor het kwaad.

Momenteel is er nogal een sombere serie op de TV van de filosoof Bas Heijne over allerlei onrustbarende ontwikkelingen in de wereld. Hij laat zien dat de universele mensenrechten, waarin elk mens gezien wordt als waardevol en gelijkwaardig, steeds meer bedreigd worden door extreme bewegingen van links en rechts. Tenslotte vraagt Bas Heijne aan een wetenschapper, die veel hiervan onderzocht heeft, hoe zijn visie op de mensheid nu is. Na een lange stilte zegt die man dan: "Ik ben tot de conclusie gekomen, dat wij mensen niet automatisch vanuit onszelf kiezen voor de goede weg. We doen niet vanzelfsprekend het goede."

Dus ook Noach niet, en zijn naam staat voor ons allemaal. Geen mens die vanzelfsprekend het goede doet, want wij zijn afhankelijk van ons contact met de Schepper. We vinden onze goede weg alleen in verbinding met zijn goedheid, met zijn Woord en Waarheid, met een kompas van Gods Geest in onze ziel.

Een grote zondvloed maakt de mensheid niet beter, of welke straf dan ook. Wij zullen langs die weg niet leren het beter te doen, - als we de vloed al zullen overleven. De redding komt ook niet van onze kant, zelfs niet als je Noach bent.

God zal zèlf moeten komen, niet met een nieuwe zondvloed, want dat helpt niet. Nee, Hij komt als een mens die afdalt en zelf ten ondergaat in die zondvloed van het grote kwaad die wij over de wereld hebben gebracht. In Jezus gaat God zelf kopje onder, zoals in het water van de

Jordaan, om te zoeken naar de bron van het kwaad in ons hart, - om ons tot inkeer te brengen met zijn liefde en vergeving.

Met Jezus komt er een nieuw zondvloedverhaal, maar heel anders dan al die andere zondvloedverhalen uit Mesopotamië en de wereld. Zijn zondvloedverhaal wordt een verhaal van de doop, zijn doop en onze doop. De eerste die gedoopt wordt is Jezus zelf, die ondergaat in het water van onze ongerechtigheid, op zoek naar ons hart, om daar het kwaad te bestrijden, met liefde en waarheid, - niet om ons te vernietigen, maar ons te redden.

En dan gaan wij zelf onder in het symbolische water van onze doop, waar alle kwaad dat wij gedaan hebben mag verdrinken, - het *kwaad* wel, maar niet wij zèlf; het kwaad wel, maar niet de mens.

Als nieuwe mensen mogen we opstaan uit het water, om opnieuw te beginnen met een nieuwe toekomst. Dat is de enige zondvloed die ons helpt, wanneer Jezus als de ware Noach ons confronteert met het kwaad van ons eigen hart, ons daar leert hoe we een nieuw kunnen beginnen, door een innerlijk proces in ons eigen hoofd, hart en geweten.

Omdat geen mens vanzelfsprekend het goede doet vanuit zichzelf, moet de richting en redding van Gods kant komen. En daarom komt Hij zelf als Noach, niet om laconiek rond te dobberen op de golven waarin wij verdrinken, maar om daarin af te dalen, ons in de diepte te zoeken en te redden, zoals Hij Jona redde uit de buik van het zeemonster. Het kwaad dat wij bedreven, mogen we achterlaten op de zeebodem, waarna we als vernieuwde mensen opnieuw beginnen op het strand van Gods goede aarde.

De laatste weken heb ik een documentaireserie gevolgd over de Amerikaanse oorlog in Vietnam; verschrikkelijk. Als westerse wereld wilden we het grote kwaad van het communisme bestrijden met vuur, vergif en bommen uit de hemel, jarenlang. Maar het hielp niet, en we ontdekten dat Noord Vietnamezen net zulke mensen zijn als wij. En dat Amerikanen, die we dankbaar zijn voor hun deel aan onze bevrijding in 1945, - dat ook *die* vreselijke dingen kunnen doen, net zoals wij.

Wie we ook zijn, we doen niet vanzelfsprekend het goede vanuit onszelf. Telkens weer is het nodig zo'n innerlijk proces van de doop te doorleven, de zondvloed van ons hart, waarin onze zonde verdrinkt, maar wij zelf boven water komen als vrije mensen onder Gods regenboog.

Amen

Gebed van de zondag

God van vrede en verzoening,
We komen naar de kerk,
of luisteren thuis mee,
vanuit een wereld waarin zóveel onrust is,
zoveel verwarring en verdriet,
misschien ook wel in onze eigen kring.

Daarom komen we weer bij U,
bij uw Woord en Sacrament,
om vertrouwen te vinden,
moed en creativiteit
om zelf ook bij te dragen
aan vrede in de wereld en ons leven;
en ook weer ruimte
om U te danken voor zoveel goeds
dat er toch ook is.

Geest van God,
laat uw troost en licht schijnen
in onze hoofden en harten.
Dan wordt het een mooie zondag
als eerste dag van een nieuwe week.
Amen